

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Politologie

Desať rokov vlády Huga Cháveza

(Bakalárska práca)

Autor: Veronika Galová
Vedúci práce: Ing. Mgr. Jan Němec

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne a vyznačila všetky citácie z prameňov.

V Prahe dňa 5. 1. 2010

.....
podpis študen

PodĎakovanie

Chcem sa poĎakovať Ing. Mgr. Janovi Němcovi za vedenie mojej bakalárskej práce a za cenné podnety a rady

OBSAH

Zoznam skratiek.	6
Úvod.	8
Okolnosti nástupu.	10
<i>"Postgomézovské" obdobie.</i>	<i>10</i>
<i>Trienio.</i>	<i>12</i>
<i>Obdobie "puntofijizmu"</i>	<i>14</i>
<i>Prezidentská kampaň 1998.</i>	<i>17</i>
<i>Koniec obdobia "puntofijizmu".</i>	<i>19</i>
Zmena kľúčových politík.	21
<i>Inštitucionálne zmeny.</i>	<i>22</i>
<i>Zmeny v hospodárskej a sociálnej politike.</i>	<i>24</i>
<i>Zmeny v zahraničnej politike.</i>	<i>28</i>
<i>Vzťahy so štátmi Latinskej Ameriky.</i>	<i>28</i>
<i>Členstvo v regionálnych organizáciách.</i>	<i>30</i>
Analýza dopadov vládnych politík.	32
<i>Extrémna sociálna a politická polarizácia.</i>	<i>34</i>
<i>Participačná demokracia.</i>	<i>39</i>
<i>Reformy v ropnom priemysle.</i>	<i>41</i>
Záver.	43
Zdroje	45

Zoznam skratiek

AD- Acción Democrática (Demokratická akcia)

ALBA- Alternativa Bolivariana para América (Bolivarská alternatíva pre Ameriku)

ALCA- Área de Libre Comercio de Américas (Oblasť voľného obchodu amerických štátov)

ARDI- Asociación Revolucionaria de Izquierda (Združenie revolučnej ľavice)

Causa R- Causa Radical (Radikálna príčina)

CCN- Cruzada Cívica Nacionalista (Nacionalistické občianske ťaženie)

COPEI- Comité de Organización Política Electoral Independiente (Výbor pre nezávislú volebnú politickú organizáciu)

COPRE- La Comisión Presidencial para la Reforma del Estado (Prezidentská komisia pre štátnu reformu)

CTV- Confederación de Trabajadores de Venezuela (Konfederácia venezuelských pracujúcich)

FARC- Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (Revolučné ozbrojené sily Kolumbie)

FCV- Federación Campesina de Venezuela (Venezuelská roľnícka federácia)

FEDECÁMARAS- Federación de Cámaras y Asociaciones de Comercio y Producción de Venezuela (Venezuelská federácia obchodných a výrobných komôr a združení)

FEI- Frente Electoral Independiente (Nezávislý volebný front)

JP- Junta Patriótica (Vlastenecký výbor)

MAS- Movimiento Al Socialismo (Hnutie k socializmu)

MBR-200- Movimiento Bolivariano Revolucionario 200 (Bolivarské revolučné hnutie)

MERCOSUR- Mercado Común del Sur (Spoločný južný trh)

MVR Movimiento Quinta República (Hnutie piatej republiky)

OPEC- Organization of the Petroleum Exporting Countries (Organizácia krajín vyvážajúcich ropu)

PCV- Partido Comunista de Venezuela (Venezuelská komunistická strana)

PDVSA- Petróleos de Venezuela (Venezuelská štátna ropná spoločnosť)

PP- Polo Patriótico (Vlastenecký pól)

PRV- Partido de la Revolución Venezolana (Strana venezuelskej revolúcie)

UMP- Unión Patriótica Militar (Vojenská vlastenecká únia)

UPV- Unión Popular Venezolana (Venezuelský ľudový front)

URD- Unión Republicana Democrática (Demokratický republikánsky zväz)

Úvod

Témou tejto práce je zhodnotiť vývoj Venezuely od nástupu Huga Cháveza do funkcie prezidenta a čo tomu predchádzalo. Práca má tri hlavné časti.

V prvej časti sa zaoberám vývojom v krajine v období, ktoré sa pre ňu stalo prelomovým. Príchod zahraničných investorov zmenil krajinu vo všetkých oblastiach. Od sociálnych, cez ekonomické až po politické. Ďalšou veľkou zmenou, ktorou sa v práci zaoberám je vytváranie opozičných hnutí a neskôr politických strán, ktoré napomáhajú demokratizačným procesom. Jeden z najdôležitejších okamihov v procese demokratizácie bol rok 1958. Podpisom Paktu Punto Fijo a neskôr aj konsolidáciou ústavy v roku 1961 si politické elity udržiavali viac- menej stály demokratický systém, v tej dobe považovaný za najdokonalejší v regióne Latinskej Ameriky. Posledné roky pred nástupom Huga Cháveza však celé obdobie demokracie značne podkopali. Tu sa preto zaoberám nastávajúcimi problémami, s ktorými musela Venezuela zápasiť a aký to malo vplyv na jej ďalší vývoj. Koniec prvej časti je zameraný na prezidentskú kampaň v roku 1998.

Druhá kapitola je venovaná konkrétnym zmenám, ktoré nastali po nastúpení nového prezidenta v roku 1999. Vzhľadom, na malý rozsah práce sa zaoberám zmenami v najdôležitejších oblastiach fungovania štátu. Ide o inštitucionálne zmeny, zmeny v hospodárskej a sociálnej politike a rozdiel v postojoch voči ostatným krajinám. Inštitucionálne zmeny sa týkajú novej ústavy schválenej v referende, postaveniu exekutívnej a legislatívnej moci v štáte. Hospodárska a sociálna politika v tejto práci poukazuje na základné zmeny v postavení štátu a tržných mechanizmov. Ich pôsobenie sa prejavuje aj na vývoji sociálnej politiky. Pasáž o zahraničnej politike je zameraná najmä na vzťahy so susednými krajinami a na jej členstvo v regionálnych organizáciách, konkrétne v spoločenstve *Mercado Común del Sur* (ďalej už len Mercosur). Celá druhá kapitola opisuje rámec základných zmien, ktoré pretvorili rysy neoliberálneho štátu na štát sociálny.

Posledná kapitola je akousi stručnou analýzou spomínaných zmien. Konkrétne sa zaoberám tromi fenoménmi, ktoré vznikli alebo sa ešte viac prehĺbili v období vlády prezidenta Cháveza. Prvým spomínaným javom je problém extrémnej politickej a sociálnej polarizácie v krajine. Kapitola zdôvodňuje príčiny a následky tohto javu. Ďalším

prejavujúcim sa javom je participačná demokracia. Forma presadzovania záujmov pomocou ľudovej moci nie je v tomto regióne ojedinelá, avšak posledné roky je práve vo Venezuele veľmi značná. Posledný bod, ktorým sa zaoberám sú zmeny v ropnom priemysle, na ktorom je krajina závislá. Príjmy z tohto sektoru utvárajú politiku nielen vo Venezuele ale aj v celom regióne.

1) OKOLNOSTI NÁSTUPU

a) „Postgomézovské obdobie“

Do začiatku 20. storočia bola Venezuela zameraná na pestovanie poľnohospodárskych plodín. Po príchode Juana Vicente Gomeza v roku 1908 nastali obrovské zmeny. Začal púšťať do štátu zahraničné ropné spoločnosti, čo malo za príčinu zmeny sociálneho štatútu väčšiny obyvateľstva. Obrovská migrácia do miest zmenila roľníkov na robotníkov a dovtedy prevažujúce poľnohospodárstvo začalo upadať. Obrátená strana ekonomického vývoja sa začala prejavovať v diktátorských pohnútkach novej hlavy štátu. Nastal teror umocnený vojenskou silou.

Opozícia takmer neexistovala, a ak sa aj prejavila, vždy bola kruto potlačená a prakticky zdevastovaná. Problémom neexistencie ucelenejšej opozície s koherentným programom bol nedostatok národného cítenia Venezuelčanov a nedostatok konsolidovanej inteligencie. Jedným z mála aktívnych boli vysokoškolskí študenti, ktorých ovplyvňovalo dianie počas prvej svetovej vojny, revolúcia v cisárskom Rusku a dianie v susedných štátoch.¹

Povstania proti diktátorovi viedli poväčšine iba študenti. Postupom času sa začínajú rysovať osobnosti neskoršieho politického života. Väčšina predstaviteľov obdobia „puntofijizmu“ vznikla z organizácie zvanej *Generácia 1928*.² Táto skupina sa od ostatných snáh zvrhnúť diktátora líšila najmä tým, že študenti mali snahu nastoliť zmeny formou

¹ Mexická revolúcia, založenie najstaršej a jedinej dobre inštitucionalizovanej strany v Peru- Alianza Popular Revolucionaria Americana (APRA). BUBEN, Radek. Politické strany a demokratizace ve Venezuele po roce 1958. *Člověk* [online]. 2006, č. 25 [cit. 2009-11-10]. Dostupný z WWW: <<http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cisloclanku=2006102901>>. ISSN 1801-8785, str. 31

² Začali ako študentské a akademické hnutie, z ktorého sa vyvinula opozícia voči Gomezovi. Buben op. cit., str. 33

demokratického procesu. Snažili sa o „depersonalizáciu“ politiky.³ Od roku 1930 sa „protigomézovský“ front začal organizovať v politických stranách.

Všetky snahy o vytvorenie politických strán sa prikláňali k ľavicovému spektru (*Partido Comunista de Venezuela*- ďalej len PVC, *Asociación Revolucionaria de Izquierda*- ďalej len ARDI). Strany boli zamerané protiimperialisticky s marxistickými prvkami a ich hlavným zámerom bolo nastoliť socializmus. Naplno sa začali rozvíjať po Gomézovej smrti, v roku 1935.

„Postgomézovská“ elita dosadila na jeho miesto generála Lópeza Contrerasa. Po jeho príchode nastalo obdobie uvoľňovania vzťahov medzi opozíciou a vládou. López a jeho vláda predstavovali tzv. „modernizačný establishment“⁴. Potenciál však nebol využitý, pretože nezaložil žiadnu politickú stranu, ktorá by režim inštitucionalizovala. Tým menej mohol vzdorovať opozícii zväčša tvorenej *Generáciou 28*.

V roku 1941, po Lópezovi nastúpil jeho minister vojny, generál Isaías Medina Angarita. V tom období sa vzťahy s opozíciou zase povolili, o čom svedčí aj vznik *Acción Democrática* (ďalej len AD), na čele s Rómulo Gallegosom, ktorý bol Angaritovým protikandidátom vo voľbách. Jej voličská základňa bola tvorená najmä roľníkmi. Medina nezopakoval Lópezovu chybu a počas svojej vlády si založil politickú stranu (*Partidarios de la Política de Gobierno*, neskôr *Partido Democrático Nacional*). Zaviedol voľby na miestnej a štátnej úrovni. Medina mal podporu komunistov, ktorí v tej dobe fungovali pod názvom *Unión Popular Venezolana* (ďalej len UPV). Tí mu zaistovali spoluprácu s odbormi.

Medinov postoj k reformám a jeho snahy o demokratizáciu krajiny ohrozovali postavenie AD. Najväčší spor Mediny s AD bol o voľbu prezidenta. Zatiaľ čo prezidentov návrh mienil zaviesť priamu voľbu prezidenta v roku 1949, AD chcela nový proces voľby zaviesť už v roku 1946. AD na jednej strane jednala s prezidentom, za jeho chrbtom sa však spojila s *Unión Patriótica Militar* (ďalej len UMP), s vojenskou skupinou, ktorá chystala

³ „Depersonalizácia“ v tomto zmysle znamenala vytvorenie politického systému, ktorý bude riadený demokraticky volenými zástupcami a nie jednou vedúcou osobnosťou (diktátorom).

⁴ Nastolenie sociálnych reforiem, reformy štátneho aparátu, uvoľnenie priestoru pre opozičné aktivity, zákony upravujúce pracovné vzťahy, vznik centrálnej banky Banco Central de Venezuela, nová Ústava znižujúca roky prezidentského úradovania na 5 rokov atď. Buben op. cit., str. 37

prevrat. V októbri 1945 vzbúrenci obsadili prezidentský palác. Na druhý deň bola ustanovená dočasná vláda *Junta Revolucionaria de Gobierno* a Medina s Lópezom boli vyhnaní do exilu. Táto udalosť je doteraz známa ako *Októbrová revolúcia*.

b) Trienio

Po Medinovom zvrhnutí nastáva tzv. *trienio*. Obdobie, ktoré sa dá charakterizovať ako vláda jednej strany, strany AD. V rámci opozície vzniká *Unión Republicana Democrática* (ďalej len URD), ktorá združovala stúpencov bývalého prezidenta Mediny. *Comité de Organización Política Electoral Independiente* (ďalej len COPEI) reprezentovala kresťanských demokratov. Verejne sa hlásila k *Októbrovej revolúcii*, ale nepáčila sa jej snaha AD sekularizovať školstvo. Komunisti sa rozdelili na dve frakcie. Od PCV (tzv. červení komunisti) sa odtrhla skupinka, ktorá vytvorila *Partido Comunista Unitario* (tzv. čierni komunisti), neskôr *Partido Revolucionario Proletario*.

Politická situácia bola veľmi polarizovaná. AD so svojimi autoritárskymi sklonmi odmietla spolupracovať s ostatnými stranami, a preto v nej opozícia videla veľkého nepriateľa. Po voľbách do Ústavodarného zhromaždenia v roku 1946 nepribrala do vlády nikoho. Obdobie *trienia* riešilo iba čisto politické otázky typu obsadzovanie funkcií⁵, povyšovanie dôstojníkov, využívanie štátnych zdrojov na stranícku propagandu atď. V roku 1947 sa konali prvé priame prezidentské voľby, v ktorých vyhral Rómulo Gallegos. Vojsko, ako bývalý spojenec AD sa zmenilo na ďalšieho z rady nespokojných a v roku 1948 v rámci skupiny UMP Gallega zvrhli.⁶

⁵ Tzv. *spoils system*- princíp poskytovania všetkých federálnych úradov stúpencom víťaza.

⁶ Na jeho zvrhnutí sa podieľal jeho vlastný minister obrany Delgado Chalbaud. KUNC, Jiří. Model Venezuela: Revoluce, "dekonsolidace demokracie", nebo antipolitická politika?. *Politologická revue* [online]. 1999, roč. 5, č. 2 [cit. 2009-10-18], str. 96, Dostupný z: <http://www.sopr.cz/politologicka_revue/Politologie%201999-2%20-%20002e%20-%20Studie%20-%20Modle%20Venezuela%20-%20Revoluce,%20dekonsolidace%20demokracie%20nebo%20ant.pdf>

V tom istom roku bola AD zakázaná a štát bol riadený vojenskou juntou, ktorá mala fungovať iba do najbližších prezidentských volieb. V roku 1951 bol schválený volebný zákon, ktorý dával právo a zároveň aj povinnosť voliť občanom starším 21 rokov. Prezidentský kandidát Marcos Pérez Jimenéz⁷ bol nominovaný v rámci novovzniknutej strany *Frente Electoral Independiente* (ďalej len FEI). Vo voľbách v roku 1952 vyhrala s veľkým náskokom URD.⁸ Tento výsledok vládu prekvapil a obvinila URD zo spolupráce s AD a PCV, v tej dobe zakázanými stranami. Vyhlásila zákaz zverejňovania výsledkov a v krátkom čase tak boli vykonštruované nové volebné výsledky, v ktorých vyhrala vládna strana a Jimenéz sa sám vyhlásil za prezidenta. Na rad zase nastúpila krutovláda. Ropné spoločnosti a buržoázia boli spokojní, až kým sa nezačala zhoršovať ekonomická situácia.⁹ Nie všetci ale boli nespokojní so situáciou. Peniaze z ropy stále plynuli vo veľkom a vláda do určitej miery uspokojovala najchudobnejšie vrstvy.

V roku 1957 opozičné strany AD, URD, COPEI a PCV už nefungovali každý samostatne, ale spojili sa do jednej organizácie zvanej *Junta Patriótica* (ďalej len JP). O rok neskôr mal Jimenézovi vypršať mandát. Kvôli udržaniu sa vo funkcii bolo vyhlásené referendum, v ktorom ľudia rozhodovali, či sú spokojní s programom verejných prác, ktorý bol v tej dobe veľmi populárny najmä u nižších vrstiev obyvateľstva. Aj keď bolo referendum pre Jimenéza úspešné, vyvolalo veľkú vlnu nepokojov. Ako prvé sa prejavilo vojsko¹⁰ a neskôr aj civilné obyvateľstvo. V januári 1958 sa uskutočnili nálety na vládne budovy a vojenské zariadenia. Táto akcia však skončila fiaskom. Po viacerých povstaniach a prevratoch diktátor ušiel aj s rodinou z krajiny. Tým sa skončila ďalšia diktatúra.

⁷ Člen UMP a jeden z vodcov vojenskej junty.

⁸ URD bolo podporované ilegálnymi AD a PCV. Podľa opozície získali 65 %, podľa vládnych údajov to bolo iba 28,2 %. NASAR, Crist. *Blog de boletín informativo* [online]. 2008 [cit. 2009-11-10]. Dostupný z WWW: <<http://boletininformativo.blogia.com/2008/073113-resultados-de-todas-las-elecciones-presidenciales-en-venezuela.php>>.

⁹ Zahraniční investori na čele s USA podporovali diktátorský režim aj za Gómézovej vlády.

¹⁰ Najmä mladí dôstojníci, ktorí sa sťažovali na obmedzenú možnosť kariérneho postupu.

c) Obdobie „puntofijizmu“

V roku 1958 predstavitelia troch najvplyvnejších strán, Rómulo Betancourt za AD, Rafael Caldera za COPEI a José Villalba za URD podpísali *Pakt Punto Fijo*, kde sa zaväzujú rešpektovať volebné výsledky, predchádzať konfliktom a deliť sa o moc v štáte.¹¹ Zúčastnené strany sa tak zhodli na tom, že Venezuela potrebuje politické strany, ktoré budú viesť krajinu v zmysle konsenzu. Obdobie *trienio* sa už nikdy nemalo opakovať. Zmierenie sa netýkalo iba politických strán, ale aj ostatných elementov fungujúcich v štáte (armády, cirkvi, podnikateľov a odborov). Jediný subjekt, ktorý bol z dohôd vylúčený bola komunistická strana PCV.¹² Signatárske strany však ohrozoval vtedajší predseda vlády dosadený po Jimenézovom zosadení. Bol ním kontraadmirál Wolfgang Larrazábal, ktorý sa v čase nepokojov tiež postavil proti Jimenézovej vláde. V prezidentských voľbách sa postavil ako kandidát podporovaný URD. Strana týmto spôsobom chcela konkurovať ako vždy veľmi silnej AD. Voľby vyhral kandidát AD, jej predseda Rómulo Betancourt.

V roku 1961 vošla v platnosť Ústava, v ktorej bola legitimita *Paktu Punto Fijo* zakotvená úplne. Betancourt mal veľa nepriateľov v zahraničí aj vo vnútri štátu, ale zvrhnutiu sa úspešne vyhýbal. Niekedy tomu predchádzali korupčné praktiky, ktoré však boli tolerované. Betancourt musel čeliť problémom vo vnútri strany. Z pôvodnej strany, ktorá bola poväčšine podporovaná straníkmi, ktorí vzišli z *Generácie 28*, sa vyčlenila frakcia zvaná *ARS*, na ktorej čele bol Raúl Ramos Giménez¹³. Najviac pôvodnú stranu ohrozila kooperácia predsedu *Federación Campesina de Venezuela* (ďalej len FCV), Ramóna Quijady s *ARS*. Tento predseda poľnohospodárskych odborov mohol ohroziť popularitu AD na vidieku, a tak za pomoci COPEI bol na 2. kongrese FCV zosadený z funkcie. Postupom času sa tak z COPEI stala druhá najsilnejšia strana v krajine.

V roku 1963 sa konali prezidentské a kongresové voľby. To mal byť zlomový moment pre *Pakt Punto Fijo*. Opozícia proti AD vyvinula veľké úsilie, aby porazila najsilnejšiu stranu

¹¹ *BitBiblioteca* [online]. 2000-2005 [cit. 2009-11-12]. Dostupný z WWW: <http://www.analitica.com/bitiblioteca/venezuela/punto_fijo.asp>.

¹² Spočívalo to najmä z protikomunistického postoja AD a COPEI a nátlaku zo strany USA.

¹³ *ARS* - v latinčine umenie, riadili sa heslom "*Permítanos pensar por usted*", Dovoľte nám myslieť za Vás.

a tým aj politiku, ktorú nastolila. Snaha však nestačila a prezidentské voľby vyhral kandidát AD, Raúl Leoni. Vo voľbách do kongresu AD spolu s COPEI získali nadpolovičnú väčšinu.

AD ako strana musela stále bojovať s vnútornou rozštiepenosťou a to aj v prípade nového prezidenta. Betancourtovo krídlo strany s jeho kandidatúrou nesúhlasilo, a tak sa Leoni opieral o podporu FND a URD, ktoré sa dostali do kongresu vo voľbách. V roku 1967 bola strana oficiálne rozdelená. Dianie v strane prinútilo Betancourta vrátiť sa do krajiny.¹⁴ Do čela strany dosadil Carlosa Andrésa Peréza.

Štiepenie sa stalo problémom vo voľbách roku 1968. Prezidentské voľby vyhral kandidát COPEI, Rafael Caldera. Vo voľbách do kongresu, aj keď AD získala zase najviac hlasov, sa dostali aj novovzniknuté strany. Jednou z nich bola aj kontroverzná strana Marcosa Peréza Jimenéza *Cruzada Cívica Nacionalista* (ďalej len CCN), ktorá zdôrazňovala potrebu vojenskej vlády.

Toto obdobie je považované za koniec konsolidácie demokracie vo Venezuele.¹⁵ Nový prezident, prvýkrát od podpísania paktu nebol kandidátom AD, ale aj napriek rozporom v strane a ohrozovaniu zo strany opozície si AD udržalo svoje postavenie v kongrese. Caldera bol zhovievavý prezident. Legalizoval komunistickú stranu a udelil amnestiu bývalým partizánom. Okrem demokracie sa konsolidoval aj stranícky systém založený na prevahe vlády dvoch hlavných strán.

V roku 1979 nastúpil do prezidentského kresla Luis Herrera Campíns, kandidát COPEI. Zaviedol politiku, ktorá mala podporiť malých a stredných podnikateľov a znížiť vládne výdaje. Aj napriek týmto úmyslom však výdavky vzrástli a to najmä zvyšovaním miezd pod záštitou Konfederácie venezuelských pracujúcich *Confederación de Trabajadores de Venezuela* (ďalej len CTV), AD a COPEI. Aj napriek vysokým príjmom z ropy zahraničný dlh

¹⁴ Štyri roky žil bývalý prezident vo Švajčiarsku.

¹⁵ Buben, op.cit., str. 84

ešte viac narastal. Na začiatku 80. rokov nastala ropná kríza, ktorá postupne spustila vlnu nepokojov. 28. februára 1983 prezident devalvoval bolívar.¹⁶

Po Herrerovi vyhráva prezidentské voľby kandidát AD, Jaime Lusinchi. Za jeho vlády vznikla *La Comisión Presidencial para la Reforma del Estado* (Ďalej len COPRE). Komisia spravila viaceré návrhy na demokratizáciu administratívy a demokratizáciu vnútorného diania v stranách. Jeho primárne ciele smerovali k znižovaniu štátneho dlhu, ale aj v období jeho vlády bola politická scéna nestabilná a ovplyvnená korupciou.

Po ňom v roku 1989 do prezidentské kresla nastupuje Carlos Andrés Pérez.¹⁷ V období svojej vlády nastolil neoliberálne reformy formou „šokovej terapie“. Dereguloval bankovníctvo, privatizoval národnú telefonickú spoločnosť, prístavy, väčšinu aerolínií a otvoril ropný priemysel pre zahraničných investorov.¹⁸ Jeho politika však vyvolala nárast cien ropy, čo sa drasticky prejavilo v náraste cien v doprave. Zvýšenie cien v tomto sektore vyvolalo obrovské nepokoje. Tie vyvrcholili vo februári 1989, kedy vláda kruto zasiahla proti demonštrantom v Caracase.¹⁹ Ceny palív sa vtedy zvýšili o 30%²⁰. To spôsobilo zdvojnásobenie cien v doprave a zrušenie študentských zliav. Štrajk sa neskôr rozšíril do ďalších devätnástich miest. Pri týchto nepokojoch sa začína rysovať sociálna polarizácia obyvateľstva.

Vtedajšia Pérezova administratíva si neuvedomila, že nemôže nastoliť drastické ekonomické opatrenia bez podpory vo vnútri vlastného štátu. Za jeho vlády skončila politika konsenzu nastolená v roku 1958. Pérez bol odvolaný Kongresom po tom, ako Najvyšší súd rozhodol, že existujú dôkazy, podľa ktorých Pérez dal časť peňazí z fondov Violete Chamorre, nikaragujskej kandidátke na hlavu štátu, na jej prezidentskú kampaň. Bol obvinený z velezrady.

¹⁶ Deň je známy ako „Čierny piatok“.

¹⁷ Prvýkrát bol prezidentom v rokoch 1974 až 1979

¹⁸ Jeho snahou bolo skoncovať s minulosťou založenou na štátnych zásahoch do ekonomiky a protekcionizmom. ELLNER, Steve, HELLINGER, Daniel. *Venezuelan politics in the Chávez era: class, polarization and conflicts*. Boulder : Lynne Rienner, 2003. 257 s. ISBN 978-1-58826-297-4., str. 10

¹⁹ Demonštrácie známe pod názvom Caracazo, kedy zahynulo od 1000 až 1500 demonštrantov.

²⁰ Ellner, Hellinger op. cit., str. 27

V tomto období vo Venezuele vznikli tri opozičné smery. Robotnícke združenie *Causa Radical* (ďalej len Causa R), skupiny združujúce stredné a vyššie vrstvy a militantné skupiny. Jednou z nich bola aj Chávezova skupina zvaná *Movimiento Bolivariano Revolucionario 200* (ďalej len MBR- 200), ktorú založil v roku 1982. Začala nadväzovať kontakty s ľavicovými hnutiami²¹. Najdôležitejším spojencom bola strana *Partido de la Revolución Venezolana* (ďalej len PRV), na ktorej čele stál Douglas Bravo, veliteľ guerrilových jednotiek. Všetky tieto ľavicové hnutia zdieľali myšlienku „bolivarizmu“ a nastolenia poriadku v krajine pomocou vojenského prevratu. Po nezhodách s Chávezom sa však PRV od hnutia separovala. 4. februára 1992 uskutočnil Chávez vojenský prevrat proti vláde prezidenta Carlosa Andrésa Peréza. Povstalcov v hlavnom meste sa však nepodarilo dostať k prezidentovi a zmocniť sa strategických miest.

Po týchto udalostiach sa novým prezidentom stal v roku 1994 Rafael Caldera. S ním prišiel aj koniec tradičnému bipartizmu. Jeho vláda musela zápasiť so stále stúpajúcou infláciou. Caldera pokračoval v privatizácii a zrenovoval sociálne zabezpečenie tak, že povolil súkromné zdravotné poisťovne a penzijné fondy. Jeho vláda neskôr bola svedkom bankovej krízy a konštitucionálne reformy nikdy nenastolila. Bol to však on, kto po dvoch rokoch väzenia Chávezovi trest odpustil a dal mu tak ďalšiu šancu znovu sa podieľať na politickom dianí v krajine.

d) Prezidentská kampaň v roku 1998

Aj keď bol prevrat z roku 1992 neúspešný, Cháveza si mnoho ľudí zapamätalo ako hrdinu, ktorý sa snažil zbaviť venezuelský chudobný národ skorumpovanej vlády. Po prepustení z väzenia v roku 1994 Chavezovo hnutie MBR-200 malo snahu pretransformovať sa z militantnej na politickú organizáciu pôsobiacu celonárodne. Začali rozširovať svoju ideológiu, ktorej základom bol politický program nazvaný národný projekt „*Simón Bolívar*“.²²

²¹ Causa R, Bandera Roja, Liga Socialista, Ellner, Hellinger op. cit., str. 75

²² Obsah projektu dostupný na: http://www.cenit.gob.ve/cenitcms/noticia_2373_1.html

Prvotnú organizačnú základňu tvorili tzv. „*Círculos Bolivarianos*“ . Od roku 1992 MBR-200 vyhlásilo svoj postoj k vytvoreniu Ústavodarného zhromaždenia, ako nástroja na nastolenie reforiem bez násilia. Ich názory sa opierali o formu priamej demokracie. Posledné roky bola totiž volebná účasť na všetkých úrovniach veľmi nízka.

V roku 1997 sa rozhodli zúčastniť volebnej kampane. V roku 1998 sa mali konať parlamentné voľby, voľby guvernérov v jednotlivých štátoch a taktiež prezidentské voľby. Chávez založil stranu *Movimiento Quinta República* (ďalej len MVR), civilnú podobu revolučného hnutia MBR-200. Úspechy prezidentskej kampane boli spojené s viacerými faktormi. Na jednej strane to bola ekonomická recesia spôsobená prudkým poklesom cien ropy. Kríza ešte viac prehĺbila rozdiely medzi chudobným a bohatým obyvateľstvom a zhoršila už aj tak pesimistické zmýšľanie Venezuelčanov. Ďalším faktorom bolo zlyhanie štátnej politiky na inštitucionálnej báze. Súdnictvo a ostatné štátne orgány boli skorumpované.

Odmietal akékoľvek dohody s tradičnými stranami a jeho kandidatúra bola založená na populistických sľuboch o veľkých zmenách. Tie zahŕňali zvolanie Ústavodarného zhromaždenia, prepísanie ústavy z roku 1961 a väčšie zastúpenie priamej demokracie v riadení štátu²³.

Základom kampane bolo, aby občanov utvrdil v tom, že Venezuela ako relatívne bohatý národ sa musí zbaviť politických elít, ktoré ju okrádajú. Jeho myšlienky silného venezuelského ľudu a obrovského potenciálu boli silno a často propagované v médiách, ešte viac posilňované Chávezovou útočnou rétorikou, ktorá sa navádzala do jeho oponentov. Chávezov úspech bol založený na populistickom princípe, kedy sa spojí charisma vodcu a znechutené masy tvorené väčšinou najchudobnejšou vrstvou obyvateľstva.

V období volieb Cháveza podporovali štyri základné skupiny. Tá najväčšia zahŕňala ľudí, ktorí chceli zmeny vytvárané na demokratických základoch. Druhú skupinu tvorili pučisti, ktorí sa k pridali k Chávezovej skupine v roku 1992. Treťou skupinou boli stúpenci

²³ CAMERON, Maxwell, MAJOR, Flavie. Venezuela s Hugo Chavez: Savior or Threat to democracy. *Latin American Reserach Review*. 2001, no. 36, str. 256

leninizmu, ktorí preferovali vládu jednej silnej strany. Bol taktiež podporovaný ľavým krídlom *Movimiento Al Socialismo* (ďalej len MAS), ktoré už viac nechcelo spolupracovať so súčasnými politickými elitami.²⁴ Politické strany a hnutia podporujúce Cháveza sa spojili do jedného zoskupenia zvaného *Polo Patriótico* (ďalej len PP). Bola to aliancia štrnástich malých strán, ktoré nemali veľa spoločné, ale spájal ich odpor k tradičným stranám AD a COPEI. Chávezov najväčší rival Henrique Salas Römer, guvernér štátu Carabobo, bol kandidátom *Proyecto Venezuela*²⁵. Odmietal podporu tradičných strán, ale tie sa mu aj tak v poslednej chvíli rozhodli vyjadriť podporu, čo mu nakoniec uškodilo.

Vo voľbách, ktoré sa konali 6. Decembra 1998, Chávez vyhral v 18 štátoch z 23 a v nezávislých provinciách s 56,2 % hlasmi²⁶. Römer bol porazený dokonca aj v štáte Carabobo, v ktorom bol guvernérom desať rokov. Volebné preferencie sa v rámci jednotlivých častí menili podľa toho, aké sociálne skupiny prevažovali. V roku 1998 bolo percento ľudí žijúcich pod hranicou chudoby 50,4 %.²⁷

e) Koniec obdobia „puntofijizmu“

Venezuelský politický systém bol po dlhé roky považovaný za najdokonalejšiu demokraciu v rámci Latinskej Ameriky. Od ostatných latinskoamerických štátov sa odlišovala vo viacerých bodoch. Podľa niektorých vedcov²⁸ je systém striedajúcich sa dvoch najsilnejších politických strán s minimálnymi ideologickými rozdielmi tým najstabilnejším na udržanie demokracie v krajine. V prípade Venezuely išlo o dve najsilnejšie strany AD a COPEI. Ich postavenie bolo posilnené aj tým, že to boli strany vysoko inštitucionalizované

²⁴ Cameron, Major op. cit. , Str. 262

²⁵ Stredová strana založená v roku 1998 samotným Römerom.

²⁶ Výsledky volieb dostupné na: <http://www.cne.gov.ve/estadisticas.php>

²⁷ Výsledky volieb dostupné na: <http://www.ine.gov.ve/pobreza/menu-pobreza.asp>

²⁸ SARTORI, Giovanni. *Parties and Party Systems.*: Columbia University Press, 2008. 344 s. ISBN 9780954796617, str. 131-216

a vo vnútri vládla stranícka disciplína. Názory a programy neboli ladené extrémne a celkové fungovanie bolo založené na politike konsenzu.

V 90. Rokoch však nastáva obrovský krok vzad. Zlé časy pre Venezuelu nastali po roku 1983. Dovtedy štát zažíval ropný boom²⁹. Krajina však nezvládala absorbovať obrovské množstvo kapitálu. Korupcia vzrástla vo väčšine oblastí verejnej sféry. Peniaze z ropy boli využité všetkými vrstvami spoločnosti, a tak boli voliči zväčša spokojní. Po devalvácii v roku 1983 však spokojnosť vystriedal nepokoj. Redistribučné kapacity sa oslabili, strany stratili ideologickú ucelenosť a začali sa masovo vytvárať frakcie.

Rafael Caldera a Carlos Pérez sa dopustili tej istej zásadnej chyby. Obidvaja implementovali neoliberálne vzorce, čím nesplnili predvolebný sľub, že štát začne regulovať ekonomiku. Tento volebný postoj im totiž dopomohol k víťazstvu nad ich laissez-fair orientovanými protikandidátmi.³⁰ Voliči, tým vyjadrovali názor, že už nesúhlasia s politikou neoliberalizmu. Praktiky, inštitúcie a názory sa stali neflexibilné. Politiku destabilizovalo zavádzanie neoliberálnych reforiem a aj to, že aktívnu rolu v 90. rokoch hrali vojenský predstavitelia.

Ďalším dôvodom ich zlyhania bol ich prílišné upätie sa na Spojené štáty americké, ktoré síce podporovali Venezuelu a jej elity, ale vo vnútri štátu táto podpora nebola akceptovaná. Z obdobia studenej vojny v celom latinskoamerickom regióne totiž začali prevládať „antiamerické“ nálady. Spojené štáty mali odjakživa snahu udržiavať si vplyv v Južnej Amerike. V období studenej vojny, kedy ZSSR umiestnilo svoje rakety na Kube zistili, že hrozba komunizmu môže byť bližšie ako sa zdá, a preto sa čo najviac snažili ovplyvňovať politický vývoj v regióne.

Príčin destabilizácie systému je niekoľko. Centralistickú štruktúru umocňovalo vytváranie paktov medzi stranami. Tie boli až príliš inštitucionalizované a tým pádom nepružné. Tradičné strany sa nedokázali identifikovať s nižšími triedami. Príjmy z ropy sa taktiež stali istou brzdou vývoja, pretože vytvorili neproduktívnu byrokráciu a peniaze boli investované do megalomanských projektov.

²⁹ V rokoch 1973 až 1983.

³⁰ Ellner, Helinger, op.cit., str. 10

Ďalším nemenej dôležitým problémom bolo prehlbovanie sociálnej polarizácie. Sociálna a ekonomická nerovnosť medzi jednotlivými vrstvami obyvateľstva sa prehlbovala. Chudobnejšie vrstvy začali vnímať bohatých ako nepriateľov. Prevládal u nich názor, že biznismeni sú skorumpovaní. Niektoré strany sa začali prikláňať k chudobnejším vrstvám, aby zvýšili svoje volebné preferencie, tým sa vytratila tradícia strán orientovaných na všetky vrstvy obyvateľstva. Niektorí, na čele s Chávezom začali dokonca stredné vrstvy odcudzovať.

Dokument Punto Fijo stabilizoval politický systém Venezuely veľmi dlhé obdobie, avšak bola to stabilita založená na materiálnej báze. V tomto prípade na príjmoch z ropy. V 70. rokoch nastal ropný boom. Štát bohatol každým dňom, ale príjmy neboli využité adekvátne. Posledné roky vlády pod Paktom Punto Fijo viedli ku korupcii, čo spôsobilo nespokojnosť s politickými elitami a inštitúciami, ktoré ich udržiavali pri moci. Táto situácia ešte viac zjednodušila nástup Cháveza na politickú scénu. Rok 1998 bol kritický vo všetkých sférach života a Chávez ako jediný vyjadril myšlienku radikálnych zmien, po ktorých Venezuelčania dávno túžili. Ostro vystupoval proti tomu, čo bolo hlavným dôvodom nespokojnosti občanov a to bol základ jeho úspechu. Po štyridsiatich rokoch prišiel na politickú scénu človek, ktorý bol nezávislý od dvoch najväčších strán a kritizoval ich vo všetkých smeroch.

2) Zmena kľúčových politík

Koniec „puntofijizmu“ znamenal pre Venezuelu nový začiatok vo všetkých sférach. Hugo Chávez sa podujal zmeniť demokratický systém minulých rokov. Najväčšou, už v období volieb avizovanou zmenou, malo byť vytvorenie Ústavodarného zhromaždenia a zmena Ústavy. Dôležitou otázkou, na ktorú bezprostredne po voľbách ešte nikto nevedel presne odpovedať bolo, ako sa Chávez postaví ku Kongresu, v ktorom dominovali tradičné strany.

Na pochybách boli aj zahraniční investori. Tí nevedeli, čo presne majú očakávať od nového prezidenta, keďže neoliberálne riešenie ekonomických problémov Chávez rázne odmietol. Štátna ropná spoločnosť *Petróleos de Venezuela* (ďalej len PDVSA) mala prejsť pod prísnejšiu kontrolu zo strany štátu, aby sa stala transparentnejšou, a aby sa väčšie množstvo príjmov dalo investovať do sociálnych programov. Tým pádom sa mala zmeniť aj

sociálna politika. Viac pre chudobní venezuelský národ a odkrojenie príjmov byrokratickému štátnemu aparátu. Sociálnu situáciu v krajine však veľmi komplikoval prudký pokles cien ropy.

Veľkými zmenami si prešla aj zahraničná politika štátu. Odklon od neoliberálnych vzorcov znamenal aj odklon od doterajších spojencov. Najväčší zvrat nastal vo vzťahoch s hegemonom na americkom kontinente, so Spojenými štátmi. Dobré vzťahy Cháveza s Kubou, snaha zjednotiť juhoamerický región a post pridruženého člena v regionálnom združení boli najdôležitejšie medzníky v tvorbe zahraničnej politiky od začiatku jeho vlády. Táto práca sa zaoberá už zmienenými vzťahmi s krajinami v latinskoamerickom regióne.

a) Inštitucionálne zmeny

Inštitucionálne reformy navrhli intelektuáli a politickí aktivisti dvoch najväčších strán AD a COPEI už v roku 1990. Spolu sformovali združenie, ktoré nazvali *Frente Patriótico*. Pre Cháveza to bol základ pre jeho návrh konštitucionálnych zmien. Jeho cieľom bolo vytvoriť Ústavodarné zhromaždenie s neobmedzenými právomocami.³¹

Návrh štátnej reformy Huga Cháveza bol založený na dvoch základných princípoch. Prvé posilňovalo exekutívu a oslabovalo silu parlamentu. Vznikol jednokomorový parlament, ktorého právomoci sa v určitých otázkach badateľne zúžili a prezident dostal právomoc rozpustiť ho za určitých podmienok. Ústava z roku 1999 predĺžila prezidentské obdobie z piatich na šesť rokov s následným znovuzvolením a v poslednom referende z roku 2009 bolo predĺžené na doživotie. Vznikla funkcia viceprezidenta, navrhnutého prezidentom, ktorý nahradil funkciu predsedu vlády. Ústava je ďalej založená na princípe priamej demokracie, ktorá povoľuje rôzne typy referend, vďaka ktorým občania rozhodujú

³¹ Táto myšlienka bola v kontraste s návrhom Rafaela Caldera, ktorý chcel vytvoriť komisie v rámci dvojkomorového parlamentu. ELLNER, Steve. The Radical Potential of Chavismo in Venezuela. *Latin American Perspectives*. 2001, no. 5, s. 5-32, str. 17

o odvolaní štátnych úradníkov a môžu sa zúčastňovať na nomináciách sudcov na všetkých úrovniach.³²

Hlavným cieľom týchto reforiem bolo odstránenie byrokracie, klientelizmu a korupcie. Nová Ústava je však považovaná za „*nekonzistentnú a autoritatívnu*.“³³ Posilňuje výkonnú moc prezidenta. V rámci svojich zmien sa Chávez zamerával na elimináciu súdnej, legislatívnej a administratívnej kontroly nad výkonnou mocou. Uzákonenie jednokomorového parlamentu znížilo výkonnosť systému brzd a protiváh. Senát tým pádom prestáva chrániť regionálne záujmy voči centru. Jeden z najzávažnejších problémov novej Ústavy je postavenie armády. Ozbrojené sily, hrajú rolu akéhosi strážcu a ochrancu spoločnosti a štátu. V rámci programu „*Plan Bolívar 2000*“ zaviedol participáciu armády pri stavbách diaľnic, pri renováciách škôl a nemocníc a participáciu v oblasti zdravotnej starostlivosti. Týmto spôsobom Chávez vyšachoval súkromný sektor pri zákazkách pre štát.³⁴

Chávez spochybnil obrovskú autonómiu samospráv, štátnych univerzít, centrálnej banky a štátnej ropnej spoločnosti. Vyslovil myšlienku nahradiť Zákon o decentralizácii z roku 1989³⁵, a tak zjednodušiť participáciu centrálnej vlády v programoch na úrovni samotných štátov. Chávezove čistky v administratívach silno napojených na tradičné politické strany však zlyhali. Chavisti neboli úzko spätí s disciplinovanými kádrami, aby obsadili stredné pozície v byrokratickom aparáte, odkiaľ by regulovali administratívne nezrovnalosti a zariadili jej lepšie fungovanie.³⁶

25. Apríla 1999 sa konalo referendum o ustanovení Ústavodarného zhromaždenia, fungujúceho na nestraníckom princípe. Referendum bolo úspešné najmä vďaka tomu, že

³² Ellner, op.cit., str. 18

³³ PETKOFF, Teodoro. *La Venezuela de Chávez. Una segunda opinión*. Caracas : Grijalbo, 2000. 178 s., str.51

³⁴ Chávez využíva ozbrojené sily v projektoch zameraných na verejné práce. Cameron, Major, op. cit., Str.257

³⁵ La Ley Orgánica de Descentralización, RACHADELL, Manuel. La centralización del poder en Venezuela. *Provincia*. 2006, no. 16, s. 199-282., str. 204

³⁶ Ellner, op. cit., str.19

Ľudia považovali Kongres a Najvyšší súd za skorumpované inštitúcie. Ústavodarné zhromaždenie malo byť novou inštitúciou, ktorá nahradí tie staré, nefunkčné. Účasť v referende bola nízka, ale veľká väčšina hlasujúcich bola za.³⁷ 25. júla 1999 sa konali voľby do Ústavodarného zhromaždenia. Chavisti získali 121 zo 131 kresiel.³⁸

b) Zmeny v hospodárskej a sociálnej politike

Už počas kandidatúry na prezidenta sa Chávez prejavoval sociálne. Vyjadril nesúhlas s nastoleným trendom bývalých vlád prenechávať zdravotnú starostlivosť, vzdelanie a ropný priemysel súkromným sektorom. Jeho administratíva zastavila privatizáciu zdravotníckeho systému a limitovala príjmy súkromných firiem, ktoré prevzali kontrolu nad práve sprivatizovanými penzijnými fondmi.³⁹ Ústava navrhnutá Chávezom zakázala predaj akcií v štátnej ropnej spoločnosti.⁴⁰ Nová politika zameraná na čo najväčšiu participáciu štátu, resp. výkonnej moci viedla k prehĺbeniu sociálnej polarizácie. Sociálna politika bola nasmerovaná smerom k chudobným masám, ktoré dodávali Chávezovi pocit bezpečia pri všetkých voľbách a referendách, ktoré sa doteraz konali. Problém, ktorý však ešte nevyriešila ani jedna vláda je zdroj príjmov na podporu svojho elektorátu.

Pod riadením vtedajšieho ministra energetiky Alí Rodríguezom⁴¹ nastali dôležité zmeny v oblasti energetického priemyslu, založené na znížení produkcie, zvýšení role Venezuely v organizácii *Organization of the Petroleum Exporting Countries* (ďalej len OPEC) a diverzifikácie priemyslu so zameraním na petrochemickú výrobu. Najväčšiu kritiku so

³⁷ Účasť na referende bola 39 %, a z toho 90 % súhlasilo. Výsledky referenda dostupné na: WWW: <<http://www.cne.gov.ve/estadisticas.php>>

³⁸ Z toho 3 kreslá boli vyčlenené pre zástupcov indiánov. Výsledky volieb dostupné na: WWW: <<http://www.cne.gov.ve/estadisticas/e009.pdf>>

³⁹ Ellner, op.cit., str. 19

⁴⁰ Ellner, Hellinger, časť: MOMMER Bernard, *Subversive Oil*, 131-185, str. 154

⁴¹ V tomto období minister financií.

sebou nesie vyvlastnenie podniku PDVSA samotným Chávezom v roku 2007.⁴² Venezuelskému hospodárstvu odjakživa dominoval ropný priemysel. Čo sa však počas rokov menilo bola participácia štátu a zahraničných spoločností. Ekonomická prosperita silno závisí od exportu a svetových cien ropy.

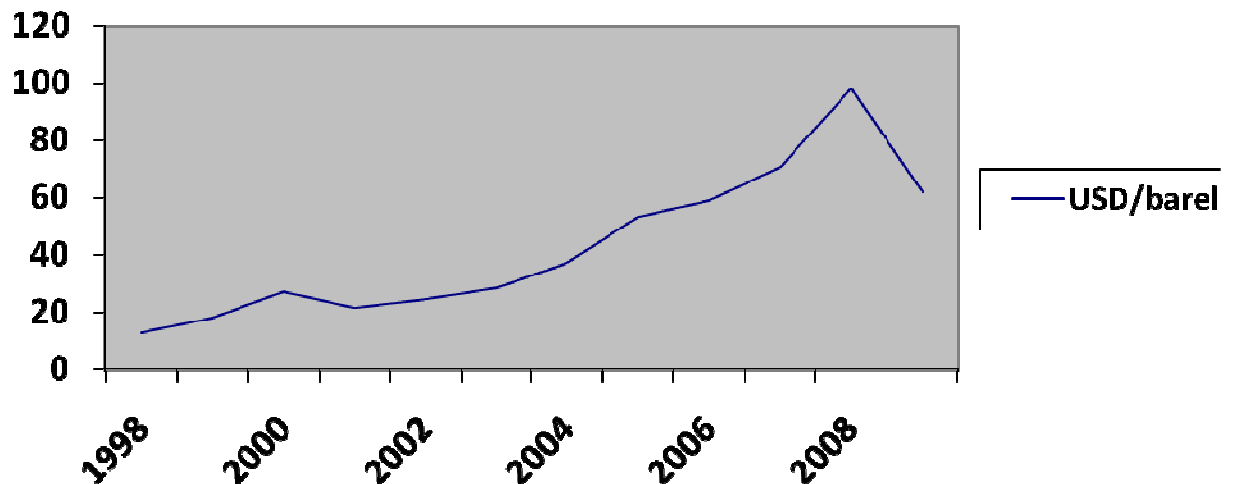
OPEC v roku 1998 súhlasil so znížením produkcie, aby jedny z jej najdôležitejších členov, Venezuela a Rusko, nezbankrotovali. Ideálna cena v tej dobe bola stanovená na 17 až 21 dolárov za barel⁴³.

⁴² *Venezuelanalysis.com* [online]. 2007, [cit. 2009-09-13]. Dostupný z WWW:
<<http://www.venezuelanalysis.com/news/2245>>

⁴³ Nižšia cena by mohla viesť k bankrotu, k zvýšeniu inflácie a nepokojom medzi spotrebiteľmi. *The , The latest shock* 16.9.1999., vol. 352, Iss. 8137; str. 70, [cit. 2009-08-15]. Dostupný z WWW:
<http://www.economist.com/businessfinance/displaystory.cfm?story_id=E1_NQDVNV&source=login_payBarrier>.

Graf č. 1.:

Vývoj cien ropy vo Venezuele

Zdroj: World Crude Oil Prices [online]

<<http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=WEPCVETIA&f=W>>

Hospodárska politika je vykonávaná na základe štátnych intervencií, pretože samoregulačná funkcia je podľa Cháveza neopodstatnená. Svoje snahy vláda upriamila aj na zníženie koncentrácie pôdy v rukách súkromných vlastníkov.⁴⁴

Prvé roky vlády boli poznamenané hlbokou recesiou. Prepád zahraničných investícií, nízke ceny ropy a skrátenie verejných výdajov ešte zhoršila situácia po obrovských povodniach v decembri 1999.⁴⁵ Nezamestnanosť zase stúpala a verejná spotreba sa znížila. Jediným pozitívom bolo zníženie inflácie a prebytok na bežnom účte štátneho rozpočtu.

⁴⁴ Na začiatku Chávezovej vlády bolo 70 % pôdy v rukách 3 % súkromných vlastníkov. Vznikol zákon nazvaný *Ley de Tierra*. Ak vlastníci užívali menej ako 80 % pôdy, museli zaplatiť daň a za určitých okolností mohla pôda prepadnúť štátu. Ellner, Hellienger, časť: BUXTON, Julia, *Economic Policy and the Rise of Hugo Chávez*, s. 113-131, str. 129

⁴⁵ Najviac postihnutou oblasťou bol štát Vargas. Zápľavy mali za následky zosuvy pôdy na miestach, kde boli postavené tzv. *ranchos*, chatrče postavené po stranách strmých vrchov.

Situácia v sociálnej oblasti bola dlhé roky veľmi nepriaznivá. Chudoba, negramotnosť a úmrtnosť novorodencov dosahovali vysoké čísla. V porovnaní s ústavou z roku 1961 malo najpozitívnejší vplyv na sociálny status obyvateľstva rozšírenie sociálnych a rodinných práv. Nová Ústava implementovala ženy v domácnosti a robotníkov pracujúcich v oblasti tieňovej ekonomiky do systému sociálneho poistenia. Školy a prehliadky u lekára začali byť bezplatné. Štát dotoval niektoré potraviny, aby umelo znížil ich ceny. Životný štandard najchudobnejších sa začal zlepšovať.⁴⁶

Veľký problém sa týkal otázky bývania v tzv. *barrios*, okrajových častí miest, kde si ľudia začali stavať chatrče z materiálu všetkého druhu. Ešte za Jimenéza, ktorý sa v tejto oblasti tiež prejavoval veľmi sociálne, vybudoval medzi chatrčami chodníky a zaviedol elektrinu. Chávez legalizoval existenciu *barrios* a chatrče a pozemky, na ktorých sú postavené sa stali vlastníctvom ľudí, ktorí tam bývajú. Taktiež povolil squaterstvo. Bezdomovci obsadili prázdne domy a na verejných parcelách si začali stavať ďalšie chatrče. Sociálne praktiky však nevyriešili stále sa zvyšujúcu kriminalitu. Polícia je nevyškolená a málo platená.⁴⁷

Vláda začala podporovať malé a stredné podniky úvermi z novo vytvorenej *Banco Popular* a stala sa sprostredkovateľom dohôd vo finančnom sektore. Znížila úrokové miery, čím zlepšila dostupnosť úverov.⁴⁸ Štátna správa sa pustila do boja so závislosťou na dovoze potravín, chudobou a s bohatými vlastníkami pôdy. Zamerali sa na zlepšenie poľnohospodárskej produktivity určením tzv. prioritných zón, ktoré zahŕňali kukuricu a palmový olej, podporované špeciálnymi dovoznými clami.⁴⁹

Ďalším objektom záujmu Chávezovej vlády sa stali ženy. Pomocou *Banco de la Mujer* im začali poskytovať zvýhodnené úvery.⁵⁰ Vláda sa snažila zamerať aj na dva dôležité problémy sužujúce krajinu. Na školstvo a neformálny sektor ekonomiky. Ministerstvo

⁴⁶ Margarita Lopez Maya, op.cit., 86

⁴⁷ Väčšinu zločinov tvoria znásilnenia a krádeže. *The Economist*. 16.9.1999., vol. 352, Iss. 8137; str. 36, [cit. 2009-08-15]. Dostupný z: <http://www.economist.com/world/americas/displaystory.cfm?story_id=E1_NPJQQ>

⁴⁸ Julia Buxton, op.cit., str. 125

⁴⁹ Julia Buxton, op.cit., str. 125

⁵⁰ Julia Buxton, op. cit., str. 126

škola dostalo za úlohu zlepšiť štandard a vďaka novému zákonu pracovníci tieňovej ekonomiky dostali práva na štátnu podporu a zdravotnú starostlivosť. Najdôležitejším činom v oblasti sociálnej politiky sa stal *Plan Bolívar 2000*.⁵¹ Ide o vojensko-civilnú kooperáciu pre zlepšenie infraštruktúry v krajine.

c) Zmeny v zahraničnej politike

Zahraničná politika Venezuely bola celé desaťročia pod vplyvom Spojených štátov amerických. Ich vplyv je značný vo veľkej časti Latinskej Ameriky. Jej najväčším nepriateľom v tomto regióne je komunistická Kuba pod vedením Raúla Castra. Politický vývoj v latinskoamerických krajinách je USA veľmi sledovaný. Jedným z dôvodov sú nerastné suroviny, na ktoré je táto časť sveta veľmi bohatá.

Po nástupe Huga Cháveza sa však mení situácia a to nie len v bezprostredných vzťahoch medzi USA a Venezuelou, ale aj medzi USA a Latinskou Amerikou ako celku. Kým Venezuela podporuje finančne či materiálne ľavicové vlády a hnutia, USA podporuje pravicu.

i) Vzťahy so štátmi Latinskej Ameriky

Najväčšou Chávezovou snahou v oblasti zahraničnej politiky je otvoriť nové sféry vplyvu v latinskoamerickom regióne. V dokumente *Plan Nacional de Desarrollo 2001-2007* (Národný Plán Rozvoja) sú zdôraznené dva najdôležitejšie body:

- Snaha o väčšiu integráciu Latinskej Ameriky a Karibskej oblasti, aby sa znížili sociálne rozdiely a chudoba.

⁵¹ Plan Bolívar 2000, dostupné z WWW: <<http://www.mpd.gob.ve/prog-gob/proyb2000.htm>>

- Konsolidovať a diverzifikovať zahranično-politické vzťahy zvýšením kooperácie v samotnom regióne a taktiež v ostatných regiónoch mimo Latinskej Ameriky.⁵²

Latinskoamerické vlády sú rozdelené do dvoch pólů. Ľavicové (Argentína, Uruguaj, Paraguaj, Brazília, Bolívia, Kuba, Argentína, Ekvádor a Čile) a pravicové (Peru, Kolumbia, Nikaragua.). Z historického uhľu pohľadu latinskoamerický región bol po dlhé roky pod niečím vplyvom. Najprv v období španielskej a portugalskej kolonizácie a neskôr, keď sa začiatkom 19. storočia začali štáty osamostatňovať, si tu svoj vplyv uzurpovali Spojené štáty americké. Problémom boli aj sú veľmi slabé vlády a obrovské zdĺženie krajín, ktoré často musia bojovať s obrovskou infláciou.

Okrem iných vízií, sa Chávez snaží nastoliť myšlienku vzniku „*Gran Colombia*“- Veľkej Kolumbie a spolu s ostatnými štátmi v regióne vytvoriť federáciu na juhoamerickom kontinente. Pre zabezpečenie realizácie agendy zahraničnej politiky Chávez znárodnil PDVSA, aby mal dostatočné množstvo ropným zásob, s ktorými môže disponovať, aby mohol financovať šírenie svojej agendy po celom kontinente. Okrem Kuby Chávez hľadá aj iných spojencov z ľavicového spektra. Obchodné kontrakty s Ruskom, Čínou a krajinami Blízkeho východu ešte viac potvrdzujú jeho protiamerický postoj.

Vďaka rôznym politickým orientáciám v regióne nastávajú rôzne diplomatické rozbroje. V období konfliktu v Kolumbii s ozbrojenými jednotkami *Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia* (ďalej len FARC), Cháveza kritizovali za to, že túto teroristickú skupinu financuje. V marci v roku 2008, keď kolumbijské jednotky zastrelili vodcu FARC, Raúla Reyesa, obidve krajiny pretrhli diplomatické vzťahy. O rok neskôr sa však situácia stabilizovala a prezident Uribe s Chávezom podpísali od tej doby niekoľko obchodných zmlúv. Na hraniciach je časté pašeráctvo a obchod s drogami.⁵³

⁵² Dokument dostupný na WWW:<<http://www.mpd.gob.ve/pndr/pndr.pdf>>

⁵³ Stirling. *The Economist* [online]. 1999, no. 353 , Iss. 8140, pg. 36,[cit. 2009-10-09]. Dokument dostupný na WWW: < http://www.economist.com/world/americas/displaystory.cfm?story_id=E1_PNVNGN>

Ďalším problémom v rámci zahraničných vzťahov je územie Guayany, ktoré je veľmi bohaté na nerastné suroviny. Chávez chce toto územie naspäť, a preto sa rozhodol neakceptovať verdikt vyslovený storočie dozadu. Pre Venezuelu je to stále sporné územie.

ii) Členstvo v regionálnych organizáciách

Mercosur je projektom spoločnej integrácie v rámci juhoamerického regiónu. Organizácia bola založená v roku 1985 štyrmi zakladateľskými štátmi, Argentína, Brazília, Paraguaj y Uruguaj. Okrem zakladateľských členov, patria do tohto zoskupenia krajiny, ktoré majú status pridružených štátov. Majú však len veľmi obmedzené právomoci a z toho plynúce výhody. Sú nimi Čile, Bolívia, Peru, Kolumbia, Ekvádor a Mexiko.

V porovnaní s integračnými zoskupeniami podobného typu, za tie roky nevie dospieť k cieľom, ktoré si nastolila. Tento problém majú na svedomí najmä hlavy jednotlivých členských štátov, ktoré majú mnoho ambícií ale spolupráca je na nízkej úrovni. Po pätnástich rokoch však skupina začala ožívať vďaka vstupu nového člena. Pri príležitosti Summitu v roku 2005 v Montevideu sa všetky členské krajiny zhodli na tom, že Venezuela sa v roku 2006 stane oficiálnym členom zoskupenia.⁵⁴

Pridruženie Venezuely malo nielen ekonomické, ale aj politické následky. Na jednej strane sa vďaka príjmom z ropy zlepšil spoločný obchod medzi krajinami, na druhej strane sa nastolila otázka do akej miery Chávezova sociálna politika bude ovplyvňovať okolité štáty. Pridruženie Venezuely sa považuje za jedno z najrýchlejších a skoro bezproblémových, založených viac na politických kritériách ako na ekonomických. Práve preto táto situácia vyvolala isté znepokojenia. Chávez či jeho vplyv nezmení doteraz nastolený neoliberalizmus.⁵⁵

⁵⁴ Oficiálna stránka organizácie dostupná na: WWW:<<http://www.mercosur.int/>>

⁵⁵ LARRY, Rohter, ROMERO, Simon. Venezuela Wants Trade Group To Embrace Anti-Imperialism . *The New York Times* [online]. 2007, [cit. 2009-09-13]. Dostupný z WWW: <<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C01EEDE1E30F93AA25752C0A9619C8B63&sec=&spo n=&pagewanted=2>>.

Atraktivita Venezuely pre okolité štáty spočíva v obrovských príjmoch z ropy. Bohatstvo Venezuely je však veľmi relatívne a v mnohom závisí od cien ropy. Ostatné veľké krajiny ako Brazília a Argentína boli vstupom Venezuely spokojné. Brazílsky prezident Lula da Silva sa vyjadril že „*Venezuela je základný element organizácie, ktorý dá Mercosuru novú dimenziu. Bez vstupu Venezuely a predtým Mexika by bol osud zoskupenia nejasný.*“ Argentínska prezidentka Kircherová sa tiež vyjadrila pozitívne: „*Pre Argentínu to nie je len česť, ale aj potreba počítat' s Venezuelou, aby sme nastolili zmeny, ktoré chceme dosiahnuť.*”⁵⁶

Venezuela so vstupom do organizácie Mercosur rozšírila svoje obchodné pôsobenie v rámci procesu integrácie v regióne. Tento krok jej garantuje výhody v oblasti voľného pohybu tovaru, služieb, kapitálu a pracovnej sily a to je jeden zo spôsobov, akým sa Chávez snaží zjednotiť juhoamerický región.

Populizmus je evidentný nielen vo vnútri štátu, ale aj mimo neho. Jedná sa o štáty, ktoré sú pod Chávezovým vplyvom v rámci jeho projektu *Alternativa Bolivariana para América* (ďalej len ALBA). Členskými štátmi sú Antigua a Barbuda, Bolívia, Kuba, Dominika, Ekvádor, Honduras, Svätý Vincent a Grenadíny a Nikaragua. Sociálne programy sú tu financované vďaka príjmom z ropy. V medzinárodnej oblasti Chávez pokračuje v boji proti svetovým finančným inštitúciám, Svetovej banke a Medzinárodnému menovému fondu, z ktorých Venezuela vystúpila. Rovnaký postoj má k organizácii, ktorú vytvorila americká vláda za Clintonovej éry *Área de Libre Comercio de Américas* (ďalej len ALCA). Ako ich náprotivok vytvoril už zmieňovanú organizáciu ALBA. Chávez sa vymaňuje zo zovretia svetových organizácií pod vplyvom USA a na vytvára si vlastné, ktoré sú pod jeho vplyvom.

⁵⁶ GUERRERO, Emilio. Venezuela's Triumph in Mercosur. *Venezuelanalysis.com* [online]. 2004, [cit. 2009-09-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.venezuelanalysis.com/analysis/578>>.

3) *Analýza dopadov vládnych politík*

Chávezov volebný triumf bol jedinečný. Napadol stávajúci demokratický systém, ale zároveň vyjadril oddanosť demokratickému systému ako takému. Nebol prvý, čo prišiel s kritikou stranického systému, ale svojím nenávisným postojom kritiku ešte viac prehĺbil. Obžaloval hegemoniu tradičných strán, dominanciu Kongresu, súdnictva, robotníckych a roľníckych hnutí a občianskych hnutí všeobecne.

Jeho volebné sľuby boli založené na vytvorení Ústavného zhromaždenia na prekonanie neokorporálneho politického systému. Navrhol vymeniť tento model jedným z priamej ľudovej participácie v rozhodovacom procese na lokálnej úrovni. Na druhej strane sa už od začiatku začali prejavovať pohnútky posilniť exekutívu bez kontroly ďalších inštitúcií. Keďže v období krízového obdobia 90. rokov sa vytvorilo isté vákuum, ktoré vzniklo vďaka neefektívnosti politického systému ako celku, medzeru ľahko vyplnili plánované zmeny nového prezidenta.

Väčšina politológov dáva do pozornosti vytvárajúci sa *hyperprezidencializmus*, ktorý definujú ako vládu charizmatického prezidenta, ktorý sa opiera o nariadenia výkonnej moci a použitie plebiscitu na legitimizáciu svojej autority.⁵⁷ Využíva protistranícku rétoriku, obracia sa k masám a elity označuje ako pôvodcu všetkých problémov. Weyland to zhrnul do označenia *neopopulizmus*.⁵⁸ Oslabenie politických strán podkopalo politickú zodpovednosť a systematickú kontrolu výkonnej moci. Chávezov vzostup bol konzistentný, poznačený trendom oslabiť tradičné politické inštitúcie.

Po jeho zvolení sa očakávali tri typy situácií, ktoré by mali nastať:

⁵⁷ O'DONNELL, Guillermo, SCHMITTER, Philippe, WHITEHEAD, Laurence. *Transition from authoritarian rules*. : Johns Hopkins University Press, 1986. 208 s. ISBN 9780801831928

⁵⁸ WEYLAND, Kurt. Neopopulism and neoliberalism in Latin America: Unexpected affinities . *Studies in Comparative International Development (SCID)*. 1996, vol. 31, no. 3, s. 3-31.

- Vytvorenie silnej výkonnej moci prepojenej s neoliberálnymi modelmi, ktoré O'Donnell nazval *delegatívna demokracia*.
- Vláda, ktorá sa vráti k radikálnemu populizmu 30. a 40. Rokov.
- Radikálna demokracia, ktorá bude propagovať participáciu nepriviligovaných sektorov a bude viesť k dôležitým socioekonomickým zmenám.⁵⁹

Nová Ústava je neustále kritizovaná za rozšírenie právomocí prezidenta, ktorý môže schvaľovať zákony hneď ako Ústavodarné zhromaždenie vydá povolenie špeciálneho práva. Obmedzenie verejného financovania politických strán oslabilo politickú slobodu a súťaživosť medzi jednotlivými stranami v krajine. Kritika sa týka nedostatočnej decentralizácie a nadmerných štátnych zásahov v oblasti sociálnej politiky (právo usadiť sa, právo na bezplatné vzdelávanie na všetkých úrovniach a zdravotnú službu).⁶⁰

Ekonomická sféra počas prvých dvoch rokov pôsobenia Chávezovej vlády bola charakterizovaná nevyváženosťou. Rok 1999 bol poznačený negatívnymi makroekonomickými indikátormi, ktoré odrážali pretrvávajúcu ekonomickú recesiu a zhoršujúcu sa životnú úroveň širokého obyvateľstva. Naproti tomu Venezuela obnovila svoju aktivitu v OPEC, ktorá bola kvôli dištancu samotnej organizácie počas vlády Peréza a Calderu výrazne potlačovaná. V tom istom čase Ministerstvo energetiky a ropy zahájilo proces obnovenia vedúcej úlohy pri koncipovaní ropnej politiky, ktorá bola doposiaľ v rukách štátneho ropného podniku PDVSA. V praxi to znamenalo priamy dopad na posilnenie a stabilizáciu cien ropy na medzinárodných trhoch, čo sa považuje za jeden z najdôležitejších úspechov Chávezovej vlády.⁶¹

Ekonomické výsledky v roku 2000 boli oveľa priaznivejšie. Vďaka navýšeniu verejných príjmov a zlepšenej fiškálnej disciplíny sa nepriaznivé makroekonomické

⁵⁹ ELLNER, The first year and the half in power, op. cit., str.8

⁶⁰ ELLNER, The first year and the half in power, op. cit., str.9

⁶¹ Ellner, Helinger, časť: MAYA Margarita Lopez, Hugo Chávez Frías: His Movement and his presidency, 73-93, str. 82

ukazovatele obrátili: Centrálna banka ohlásila 3,2 % nárast HDP, zníženie inflácie na úroveň 14,2 % , prebytok verejných financií a navýšenie medzinárodných rezerv takmer na 21, 7 miliárd amerických dolárov. Zároveň sa znížil fiškálny deficit z úrovne 2,6 % HDP (1999) na 1,8 %. ⁶²

Napriek všetkým pozitívnym krokom a stanovením všeobecnej agendy na prekonanie problémov, ktoré charakterizovali ekonomický vývoj Venezuely za posledných dvadsať rokov, boli v budúcom smerovaní evidentné nejasnosti. Výsledkom bola nedôvera domácich ako aj zahraničných investorov. MBR-200 odmietala neoliberalizmus a kritizovala nespútanú ekonomickú globalizáciu. V roku 2001 MVR a Chávezova vláda mierne upustila od svojich tvrdo ľavicových postojov a proklamovala hľadanie tzv. tretej cesty. Začala sa presadzovať politika štátnej regulácie a kontroly v ekonomike, kládol sa dôraz na poľnohospodárstvo, rozdeľovanie kapitálu prostredníctvom podpory malých a stredných podnikov, zväčšovanie štátneho kapitálu, ponechanie si štátneho vlastníctva ropného priemyslu a podpora rôznych foriem verejného a účastníckeho vlastníctva. ⁶³

a) Extrémna sociálna a politická polarizácia

Sociálne rozdiely začali narastať v tom momente, kedy sa začal rozkladať stranícky systém a na politickú scénu prenikali viac a viac populistické vzorce. ⁶⁴ Aj keď Chávez nikdy neklasifikoval jeho voličov ako triedu, prispel k prehĺbeniu sociálnych rozdielov najmä tým, že ľudia si začali uvedomovať silnejšie svoje postavenie v spoločnosti. Jeho ostrá kritika neoliberálnych reforiem ešte z obdobia vlády Carlosa Peréza z roku 1989 bola začiatkom rozkolu v politike. Prehlbovanie rozdielov mala za príčinu nevyriešená ekonomická situácia a nie veľmi dobre riešené tržne orientované reformy.

⁶² Margarita Lopez Maya, op. cit., str. 86

⁶³ Margarita Lopez Maya, op. cit., str. 87

⁶⁴ Ellner, Hellinger, časť: ROBERTS Kenneth, Social Polarization and populist resurgence in Venezuela, 55-73, Str. 56

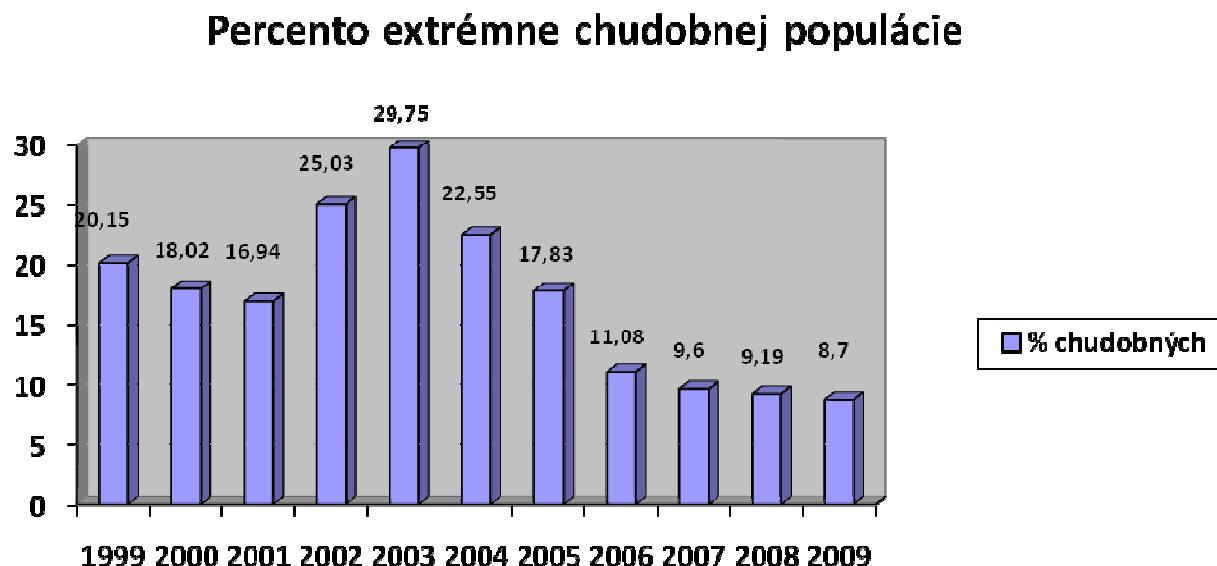
Historicky nebola Venezuela poznamenaná triednymi sociálnymi rozpormi. Väčšina strán malo heterogénnu viactriednu volebnú podporu. Ich zameranie bolo teda vertikálne cez všetky vrstvy spoločnosti a nie horizontálne, v zameraní sa iba na jednu triedu v spoločnosti. Politická stratifikácia pred rokom 1958 mala dva základy. AD podporovali roľníci a robotníci, čiže nižšie triedy a COPEI mala podporu cirkvi a elít, vyšších vrstiev. Po podpísaní Paktu Punto Fijo všetky vrstvy obyvateľstva od podnikateľov, cez vojenské sily až po najchudobnejších dospeli k akémusi konsenzu. AD a COPEI nastolili politiku, ktorá na jednej strane ochraňovala majetkové práva podnikateľov a na druhej strane chránila nižšie vrstvy. V sedemdesiatych rokoch nárast štátnych príjmov z ropy dokázal sociálnu spokojnosť ešte viac prehĺbiť.⁶⁵ Daňové sadzby boli extrémne nízke a k dispozícii výhodné úvery pre podnikateľov. Vláda zaviedla precíznu cenovú kontrolu, dotovala potraviny, dopravu, zdravotnú starostlivosť, školstvo a iné základné služby. V prostredí straníckych dohôd a triedneho kompromisu ideologické rozdiely medzi stranami postupne zanikali. Kontrola štátnych zdrojov zabránila AD rozšíriť svoje obzory medzi stredné a vyššie triedy a na oplátku COPEI neprenikla nikdy medzi roľníkov a robotníkov.⁶⁶

V osemdesiatych rokoch však pokojné obdobie končí vďaka poklesu cien ropy. Nastolená neoliberálna politika v roku 1989 Carlosom Anrésom Perézom dala priestor pre znovunastolenie sociálnych a politických konfliktov a nerovností. Začal sa nezastaviteľný proces sociálnej marginalizácie a rozkladu. Sociálne zmeny nastávajú vďaka ekonomickej kríze, trvajúcej skoro dve dekády, čo sa odrazilo na životnom štandarde obyvateľov a rozširujúcej sa extrémnej chudobe. Zlú situáciu ešte viac zhoršoval inštitucionálny rozklad podporovaný korupčnými praktikami. Takéto sociálno-ekonomické prostredie pripravilo tie najlepšie podmienky pre charizmatického populistu Cháveza. Chudoba a extrémna chudoba rapídne stúpili.

⁶⁵ NEUHOUSER Kevin, 1992, *Democratic Stability in Venezuela: Elite Consensus or Class Compromise?*, American Sociological Review 57, no. 1, 117- 135, str. 117

⁶⁶ ALVAREZ Angel, *El sistema político venezolano: Crisis y transformaciones*, 1996, Universidad Central de Venezuela, 131-154

Graf č. 2:

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística [online] <<http://www.ine.gov.ve/pobreza/menupobreza.asp>>

Ekonomická kríza a sociálna polarizácia boli sprevádzané dôležitými zmenami v triednej štruktúre spoločnosti vo Venezuele. Čo sa pracovných príležitostí týka zvýšil sa podiel pracovníkov v tieňovej ekonomike. Tento problém nastal kvôli neoliberálnym reformám nastoleným od roku 1989, kedy asi 600 000 ľudí opustilo vidiek, a keďže priemysel nedokázal absorbovať také množstvo pracujúcich, tí sa začali uchýľovať k nelegálnej práci.⁶⁷

V období rozkvetu paktu Punto Fijo AD mala pod kontrolou konfederácie robotníkov a roľníkov. Jej vplyv sa tu však postupom času začal vytrácať, keďže veľká väčšina pracovníkov sa presunula do neformálnych sektorov ekonomiky. Odbory, ktoré zastrešovala CTV neboli schopné chrániť záujmy pracovníkov v tomto sektore ekonomiky. CTV prestala byť reprezentatívna a ako opozícia pre ňu vzniklo odborové hnutie

⁶⁷ ORLANDO, Maria Beatriz. *The Informal Sector in Venezuela: Catalyst or Hindrance for Poverty Reduction*. Instituto de Investigaciones Económicas y Sociales, Universidad Católica Andrés Bello, Caracas, Venezuela, 2001. 47 s.

v priemyselnom štáte Bolívar, ktoré bolo silno napojené na ľavicovú stranu *Causa R*.⁶⁸ Získalo kontrolu nad najväčšími odbormi oceliarov. Tí kritizovali najmä nečinnosť CTV.

V roku 1989, kedy Peréz začal implementovať neoliberálne reformy, rozdiel v ich akceptovaní medzi chudobnými a bohatými bol zrejmý. Medzi vyššími triedami bola podpora reforiem 51,5 %, medzi nižšími vrstvami to bolo len 23,8 %.⁶⁹

Sociálna polarizácia sa postupne stala záhubou pre tradičný politický systém dvoch najsilnejších strán. Neskôr zvolený Rafael Caldera sa stal kritikom neoliberálnych reforiem, ale ani jeho populistický postoj rentabilitu tradičných strán už nikdy nezlepšil. Stále musel kooperovať s AD, bez ktorej by bol legislatívny proces paralyzovaný.

Dôvera v tradičné strany koncom deväťdesiatych rokov bola mizivá u všetkých sociálnych tried. Voličská účasť rapídne klesla. Taktiež odbory na tom neboli najlepšie, čo sa popularity týka, keďže boli úzko späté s tradičnou AD. Aj tak však boli schopné prekaziť snahy novým organizačným štruktúram, ktoré sa snažila nastoliť už novozvolená Chávezova vláda. Tým pádom na rozdiel od klasických populistov juhoamerického kontinentu, nebolo možné použiť odbory ako organizačný pilier svojej volebnej základne a aj sociálna polarizácia nemala žiadny organizačný základ. Politické rozdiely boli založené skôr na názoroch a preferenciách ako na sociopolitických alternatívach.⁷⁰ Jediným momentom, kedy bola polarizácia potlačená boli prvé týždne vlády.

Polarizáciu, či už sociálnu alebo politickú podtrhla najmä Chávezova rétorika a jeho politický štýl presadzovania zmien. Koncentrácia moci a hypeprezidencializmus, ktorý vytvoril začali znepokojovať najmä stredné a vyššie vrstvy. Zorganizovanie opozičných síl vyvrcholilo v apríli 2002, kedy nastal vojensko-civilný puč. Prezident Chávez bol uväznený a na jeho miesto bol dosadený líder organizácie zamestnávateľov *Federación de Cámaras y Asociaciones de Comercio y Producción de Venezuela (ďalej len FEDECÁMARAS)*, Pedro Carmona. Táto iniciatíva však stroskotala kvôli stávajúcej popularite Cháveza medzi chudobnými vrstvami obyvateľstva.

⁶⁸ LÓPEZ Maya, Margarita, *The Rise of Causa R in Venezuela, The New Politics of Inequality in Latin America*, Oxford University Press, str. 117-143

⁶⁹ Keneth Roberts, op.cit., str. 64

⁷⁰ Kenneth Roberts, op.cit., str 68

Napriek sľubom vlády, že zlepší podmienky pre domácich podnikateľov, malé a stredné firmy, prostredie sa viac otváralo zahraničnému kapitálu. Vzťahy medzi vládou a nadnárodnými korporáciami boli bezproblémovjšie. Nebolo to kvôli vláde samotnej, bolo to vďaka zahraničnému kapitálu a diplomatickej sile schopnej uzatvárať kontrakty.⁷¹

Chávezov primárny program *Agenda Alternativa Bolivariana*⁷² ponúkal nejasný návrh ako stimulovať ekonomiku podporujúcu družstvá, rodinné podniky a vo všeobecnosti malé a stredne veľké podniky. To všetko malo posilniť solidaritu. Prezident bol presvedčený, že zatiaľ čo „nehumánne“ neoliberálne plány presadzujú, že predpokladom dobrej sociálnej politiky je dobrá ekonomika, jeho agenda presadzovala princípy, že najlepšia sociálna politika je tá, ktorá uspokojuje potreby obyvateľov. Chávezova vláda prijala potrebné opatrenia stimulujúce družstvá a taktiež vyvinula patričné úsilie na podporu malých rodinných podnikov.⁷³

Rozdiely medzi Chávezovou politikou a neoliberálnym prístupom sú evidentné, napr. čo sa týka problému poskytovania dotácie vlastníckych práv tzv. „squaterom“ v slumových oblastiach. V roku 2002 odmietol prijať zákon, ktorý navrhoval podporu uznania vlastníckeho práva, ktoré by poskytovali chudobným vrstvám populácie získanie finančnej podpory (zaručili by sa hypotékou ich majetku) a tým by stimuloval zriaďovanie malých podnikov. Namiesto toho presadil svoj vlastný plán. Aby zabránil ďalšiemu rozširovaniu územia, vlastnícke právo sa vzťahovalo iba na osoby, ktoré obývali daný priestor ešte pred vydaním daného zákona.⁷⁴ Dlhotrvajúca ekonomická kríza, prehlbujúce sa rozdiely a sociálny rozklad dopomohli k politizácii sociálnej nerovnosti v krajine.

⁷¹ PARKER Dick, *Chávez and the Search for an Alternative to Neoliberalism*, Latin American Perspectives, Vol. 32, No. 2, 2005, pp. 39-50, str. 45

⁷² Znenie programu dostupné na WWW:
<http://www.alopresidente.gob.ve/component/option,com_docman/Itemid,0/task,doc_view/gid,226/>

⁷³ Dick Parker, op.cit., str. 46

⁷⁴ Dick Parker, op. cit., str. 47

b) Participačná demokracia

Pojem participačná demokracia definujeme vzhľadom na pojmy *priama demokracia*, *referendová demokracia*, *volebná demokracia* a *zastupiteľská demokracia*. Je prierezom všetkých spomenutých typov demokracií. Zásadným pojmom pri definícii je *účasť*.⁷⁵ V tomto prípade účasť na politickom živote pre všetkých. V prípade Venezuely ide o populistický princíp zahrnúť aj najnižšie vrstvy obyvateľstva do politického diania a rozhodovať o veciach, ktoré boli dovtedy privilégium elít.

Jedným z nástrojov participačnej demokracie je referendum. Podľa Sartoriho ale *referendová demokracia zavádza mechanizmus s nulovým súčtom rozhodovania, systém väčšinového pravidla, ktorý vylučuje práva menšín. Referendový systém tým pádom stelesňuje „tyraniu väčšiny“*.⁷⁶

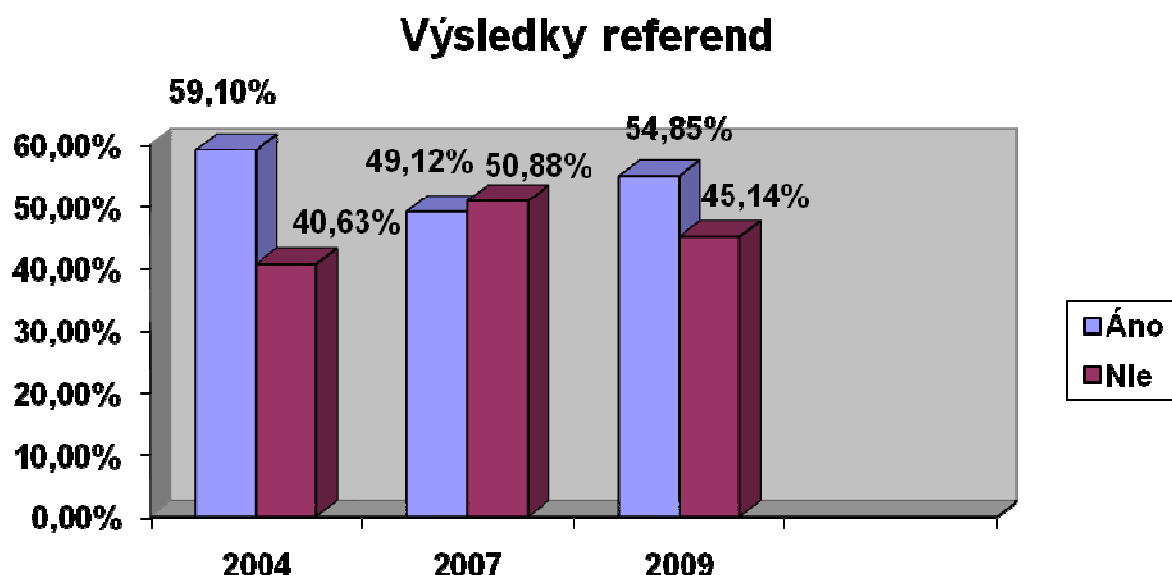
Práve referendum je Chávezovým obľúbeným nástrojom pri presadzovaní svojich politických záujmov. Okrem roku 2007, kedy tesne neprešiel plán zmeniť články ústavy sa referendové hlasovanie vždy vyplatilo.⁷⁷

⁷⁵ SARTORI Giovanni, *Teória demokracie*, Archa, Bratislava, 2003. 512 s. ISBN 80-7115-049-5., str. 117

⁷⁶ Sartori, op. Cit., str. 118

⁷⁷ V referende z roku 2004 venezuelčania rozhodovali o tom, či má Chávez zostať vo funkcii. V Roku 2007 išlo o zmenu článkov v novej ústave. Články boli rozdelené do dvoch blokov. Ani v jednom Chávezov návrh nebol podporený. Zásadná otázka bola obyvateľom položená v roku 2009, kedy sa rozhodovalo o predĺžení prezidentského mandátu na dobu neurčitú.

Graf č. 3

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística [online] < <http://www.cne.gov.ve/>>

Všetky vrstvy obyvateľstva môžu rozhodovať aj vo volebnom procese na všetkých úrovniach, od municipálnych po voľby hlavy štátu. Zatiaľ čo vo voľbách ľud vyberá z plejády kandidátov a zaraďujú sa podľa určitého kľúča do politického spektra od ľavice po pravicu, v referendách sa rozhoduje o konkrétnych otázkach. *Volebná demokracia nevyžaduje aby bol volič kompetentný a dobre informovaný.*⁷⁸ V tom prípade sa naskytuje otázka, do akej miery je ľud kompetentný aby rozhodoval o konkrétnych problémoch.

⁷⁸ Sartori, op. Cit., str. 123

c) Reformy v ropnom priemysle

Venezuela v 60. rokoch bola odolná voči pôsobeniu politických a sociálnych turbulencií, ktoré ruinovali danú oblasť. Vďaka za to hlavne dostatočným zásobám ropy, ktoré otvorili politickým lídrom cestu k modernizácii krajiny. Štátom podporovaná industrializácia a proces demokratizácie boli hlavnými opornými piliermi rozvoja. Ostatný odvetvia priemyslu však ešte stále stagnovali.⁷⁹

Po znárodnení ropného priemyslu v roku 1976, sa riaditeľovi PDVSA darilo tajiť politiku spoločnosti pred verejnosťou. Až do začiatkov 90. rokov sa všeobecne myslelo, že ciele znárodňovania sa zhodujú s národnými záujmami. PDVSA si vytvorila obraz, ktorý sa odlišoval od charakteristických črt verejného sektora. Začala skôr pripomínať súkromný medzinárodný gigant. Politické strany a Kongres začali strácať kontrolu nad oblasťou, ktorá bola v rukách cudzincov. Vrcholní správcovia a manažéri PDVSA dosadení veľkými zahraničnými koncernami (napr. Exxon, Shell a Gulf) zaručovali dobrú ochranu pred štátnymi zásahmi. PDVSA týmto spôsobom získala imunitu voči administratíve a pritom si dokázala udržať imidž schopnej modernej korporácie.

Peréz sa počas svojho druhého vládneho obdobia (1989-1993) rozhodol liberalizovať ekonomiku. PDVSA tým pádom mohla uplatňovať svoju medzinárodnú politiku s väčšou odvahou. Smelosť priniesť do priemyslu viac zahraničných investícií sa však čoskoro ukázala byť kontroverznou vďaka Zákonu o znárodňovaní a národných princípoch schváleného v roku 1975.⁸⁰

Spoločnosti sa podarilo skonsolidovať svoje plány a opäť prijímať zahraničný kapitál až počas Calderovej vlády (1994 – 1999) najmä vďaka novej hlave PDVSA, Luisovi Giutsiovi. Vďaka jeho ambicióznemu plánu zvýšiť produkciu ropy, čím odporoval stratégiu OPEC, sa mu podarilo stabilizovať cenovú úroveň.

Tieto kroky sa Chávezovi nepáčili. Vo svojom negatívnom stanovisku poukazoval predovšetkým na existenciu rôznych garancií a výhod pre zahraničných investorov, ktoré

⁷⁹ Parker Dick, op.cit. str. 39

⁸⁰ Parker Dick. Op. cit., str. 41

sa mu zdali byť „ťažkopádne“ a nevýhodné pre samotný štát. Ako príklad uvádzal snahu PDVSA expandovať produkciu na severoamerický trh. Takto vytvorený zisk smeroval do materskej spoločnosti, ktorá neodvádzala štátu absolútne nič. Legislatívna reforma z roku 1993 výrazne znížila daňovú záťaž vzťahovanú na PDVSA. Spoločnosť bola ostro kritizovaná za utajovanie informácií.

Počas prvých šiestich rokov svojho vládnutia Chávezova administratíva vykazovala známky alternatívneho prístupu k neoliberalizmu. Už od začiatku sa Chávez snažil nový model zosynchronizovať aj s ropnou politikou. Prvým krokom bola rýchla obnova cien čierneho zlata prostredníctvom organizácie OPEC. Obnovená spolupráca umožnila hľadanie reálne dosiahnuteľných sociálnych a ekonomických krokov vo Venezuele. Okrem posilnenia vzťahov s OPEC, vláda okamžite obnovila úlohu ministerstva energetiky a baní pri formulovaní ropnej politiky. Pripravovali sa podklady pre legislatívne reformy, ktoré by presadzovali národné záujmy. Uzatvárali sa zmluvy za nevýhodných podmienok so zahraničnými investormi. Na druhej strane do krajiny prúdili investície, ktoré umožňovali expanziu produkcie.

ZÁVER

Fenomén populizmu nie je v Latinskej Amerike ojedinelý. Avšak Venezuela bola dlhé roky považovaná za najkonsolidovanejšiu demokraciu v latinskoamerickom regióne. Jej predstavitelia, aj keď nie vždy bez problémov, si udržiavali svoju pozíciu na politickom poli. Ropa, respektíve jej cena na trhu, však ovplyvňuje vývoj politického života viac ako sami politici. Aby sa udržali pri moci, musia sa starať o tých, ktorí ich volia. Ak sa nestarajú, nastávajú nepokoje a zvrhnutie elity. Po nej by mala prísť ďalšia, ale nie v prípade Venezuely v roku 1998. Po rokoch diktatúry, krátkom období stranokracie a období bipartizmu nastáva obdobie Huga Cháveza. Ak by sme sa snažili zaradiť ho podľa viacerých kritérií, dospejeme k záveru, že je to vlastne obdobie demokratické, so sociálnym podtónom a s autoritatívnymi sklonmi. Demokratické na základe slobodných volieb a vysokej participácie obyvateľstva, sociálne kvôli snahám podporiť najchudobnejšie vrstvy obyvateľstva a naopak obmedziť zámožné vrstvy a autoritatívne vďaka obmedzeniu určitých inštitúcií, ktoré by mali kontrolovať výkonnú moc. Samozrejme dôvodov pre tieto tri označenia je viac.

Ak zhodnotíme pôsobenie bývalého vojaka v prezidentskom kresle, za posledných pár rokov si Chávez vytvoril veľa stúpencov aj protivníkov a jeho osoba je analyzovaná, porovnávaná a diskutovaná zo všetkých strán. Ovplyvňuje to najmä jeho kritika západného sveta a nadväzovanie kontaktov s krajinami, ktoré nevyvolávajú práve veľkú dôveru vďaka svojim autoritárskym lídrom. Postavenie Venezuely je značné najmä regióne. Pre chudobnejšie krajiny sa stala akýmsi mentorom. Pomoc chudobným prekročila hranice samotného štátu.

Dianie v krajine samotnej je ovplyvnené opozičnými reakciami. Tie najbúrlivejšie vyvrcholili v roku 2002, kedy sa mal zas a znova zopakovať scenár zosadenia hlavy štátu násilnou cestou. Nič ojedinelé, ale tento krát to vzbúrencom nevyšlo. Hlas ľudu zvíťazil a svojho ochrancu zase na oplátku ochránili oni. Jeho stúpenci sú pre neho aj veľkou slabinou. Ak sa vyčerpajú zdroje na ich podporu, je len otázka času, kedy sa mu obrátia chrbtom a buď ho nepodporia v rámci demokratického procesu volieb alebo referenda, alebo sa scenár zosadenia prezidenta zopakuje, avšak s úspešným koncom pre vzbúrencov. Otázka silnej opozície je ešte však v nedohľadne. Jedna možnosť, ktorá by mohla nastať je,

že bývalí predstavitelia vstanú z mŕtvych a svoju reputáciu si napravia, alebo sa vytvorí úplne nová generácia.

Nová Ústava, zoštátnenie PDVSA a iných strategických spoločností, sociálna a politická polarizácia charakterizujú obdobie vlády Cháveza od prvých rokov v prezidentskom kresle. V oblasti medzinárodnej politiky je to predstava nového usporiadania sveta, kde hegemóni prídu o svoje postavenie v dôsledku zlyhania kapitalistického systému. Chávezov populistický prístup otvoril politické inštitúcie nepriviligovaným masám vďaka participačnej demokracii. Zlepšil biednu situáciu istého percenta najchudobnejších, ale problém vysokej kriminality nevyriešil. Väčšina krokov, ktoré boli Chávezovou vládou prevedené pomohli do určitej miery zlepšiť situáciu jednej vrstvy, zatiaľ čo pohoršili vrstvám iným. Len čas ukáže do akej miery sa autoritársky prístup a hyperpezidencializmus vyvinie a či dospeje do štádia diktátorského.

ZDROJE

Knižné zdroje:

ELLNER, Steve, HELLINGER, Daniel. *Venezuelan politics in the Chávez era: class, polarization and conflicts*. Boulder : Lynne Rienner, 2003. 257 s. ISBN 978-1-58826-297-4.

O'DONNELL, Guillermo, SCHMITTER, Philippe, WHITEHEAD, Laurence. *Transition from authoritarian rules*. : Johns Hopkins University Press, 1986. 208 s. ISBN 9780801831928

SARTORI, Giovanni. *Parties and Party Systems*.: Columbia University Press, 2008. 344 s. ISBN 97-8095-479661-7

SARTORI Giovanni, *Teória demokracie*, Archa, Bratislava, 2003. 512 s. ISBN 80-7115-049-5.

Články v časopisoch a zborníkoch:

ALVAREZ Angel, El sistema político venezolano: Crisis y transformaciones, 1996, Universidad Central de Venezuela, 131-154

CAMERON, Maxwell, MAJOR, Flavie. Venezuela s Hugo Chavez: Savior or Threat to democracy. *Latin American Reserach Review*. 2001, no. 36

ELLNER, Steve. The Radical Potential of Chavismo in Venezuela. *Latin American Perspectives*. 2001, no. 5, s. 5-32

LÓPEZ Maya, Margarita, The Rise of Causa R in Venezuela, The New Politics of Inequality in Latin America, Oxford University Press, str. 117-143

NEUHOUSER Kevin, 1992, *Democratic Stability in Venezuela: Elite Consensus or Class Compromise?*, American Sociological Review 57, no. 1, 117- 135

ORLANDO, Maria Beatriz. *The Informal Sector in Venezuela: Catalyst or Hindrance for Poverty Reduction*. Instituto de Investigaciones Económicas y Sociales, Universidad Católica Andrés Bello, Caracas, Venezuela, 2001. 47 s.

PARKER Dick, *Chávez and the Search for an Alternative to Neoliberalism*, Latin American Perspectives, Vol. 32, No. 2, 2005, pp. 39-50

PETKOFF, Teodoro. *La Venezuela de Chávez. Una segunda opinión*. Caracas : Grijalbo, 2000. 178 s.

RACHADELL, Manuel. La centralización del poder en Venezuela. *Provincia*. 2006, no. 16, s. 199-282.

WEYLAND, Kurt. Neopopulism and neoliberalism in Latin America: Unexpected affinities . *Studies in Comparative International Development (SCID)*. 1996, vol. 31, no. 3, s. 3-31.

Internetové zdroje:

Agenda Alternativa Bolivariana, dostupný z WWW:

<http://www.alopresidente.gob.ve/component/option,com_docman/Itemid,0/task,doc_vie w/gid,226/>

BitBiblioteca . 2000-2005 [cit. 2009-11-12]. Dostupný z WWW:

<http://www.analitica.com/bitblioteca/venezuela/punto_fijo.asp>.

Concejo Nacional Electoral dostupné z WWW: < <http://www.cne.gov.ve/estadisticas.php>>

Člověk . 2006, č. 25 [cit. 2009-11-10]. Dostupný z WWW:

<<http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cislocclanku=2006102901>>. ISSN 1801-8785.

Blog de boletín informativo . 2008 [cit. 2009-11-10]. Dostupný z WWW:

<<http://boletininformativo.blogia.com/2008/073113-resultados-de-todas-las-elecciones-presidenciales-en-venezuela.php>>.

Gobierno Bolivariano de Venezuela, Proyecto Nacional Simón Bolívar, dostupné z WWW:

<http://www.cenit.gob.ve/cenitcms/noticia_2373_1.html>.

Gobierno Bolivariano de Venezuela, Proyecto Bolívar 2000, dostupné z WWW:

<<http://www.mpd.gob.ve/prog-gob/proyb2000.htm>>

Gobierno Bolivariano de Venezuela, Consejo Nacional Electoral, dostupné z WWW:

<<http://www.cne.gov.ve/estadisticas.php>>.

Gobierno Bolivariano de Venezuela, Consejo Nacional Electoral dostupné z WWW:

<<http://www.cne.gov.ve/estadisticas/e009.pdf>>.

Instituto Nacional de Estadística [2009-9-15], dostupné z WWW:

<<http://www.ine.gov.ve/pobreza/menupobreza.asp>>

Ministerio de Planificación y Desarrollo, dostupné z WWW:

<<http://www.mpd.gob.ve/pndr/pndr.pdf>>.

Mercosur, dostupné z WWW: <<http://www.mercosur.int/>>.

Politologická revue . 1999, roč. 5, č. 2 [cit. 2009-10-18], Dostupný z WWW:

<http://www.sopr.cz/politologicka_revue/Politologie%201999-2%20-%2002e%20-%20Studie%20-%20Modle%20Venezuela%20-%20Revoluce,%20dekonsolidace%20demokracie%20nebo%20ant.pdf>.

The New York Times . 2007, [cit. 2009-09-13]. Dostupný z WWW:

<<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C01EEDE1E30F93AA25752C0A9619C8B63&sec=&spon=&pagewanted=2>>.

The Economist, The latest shock 16.9.1999., vol. 352, Iss. 8137; str. 70, [cit. 2009-08-15].Dostupný z WWW:

<http://www.economist.com/businessfinance/displaystory.cfm?story_id=E1_NQDVNV&source=login_payBarrier>.

The Economist, Stirring . 1999, no. 353 , Iss. 8140, pg. 36,[cit. 2009-10-09]. Dokument dostupný na WWW:

<http://www.economist.com/world/americas/displaystory.cfm?story_id=E1_PNVNGN>

The Economist. 16.9.1999., vol. 352, Iss. 8137; str. 36, [cit. 2009-08-15].Dostupný z WWW:

<http://www.economist.com/world/americas/displaystory.cfm?story_id=E1_NPJJQQ>.

Venezuelanalysis.com . 2004, [cit. 2009-09-12]. Dostupný z WWW:

<<http://www.venezuelanalysis.com/analysis/578>>.

Venezuelanalysis.com . 2007, [cit. 2009-09-13]. Dostupný z WWW:

<<http://www.venezuelanalysis.com/news/2245>>

World Crude Oil Prices , [cit. 2009-7-15] Dostupný z WWW:

<<http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=WEPCVETIA&f=W>>